

**Sümeprága Települési Örökségvédelmi
Hatástanulmánya**

**-
Munkaközi
2019**

Sümeprága Települési Örökségvédelmi Hatástanulmánya (munkaközi állapot)

A kulturális örökség védelemével kapcsolatos szabályokról szóló a 68/2018. (IV. 9.) Korm. rendelet 14. mellékletben előírt tartalommal

Bevezetés

Ez az örökségvédelmi vizsgálat egy hatástanulmány részeként a vonatkozó jogszabályok, különösen a Kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. Törvény, és a 68/2018. (IV. 9.) Kormányrendelet, valamint az előbbiekkal összefüggésben a 314/2012. (XI. 8.) Korm. rendelet vonatkozó részeinek előírásai szerint készült.

A tanulmányhoz felhasználásra kerültek korábbi vizsgálati anyagok (különösen e sorok írói által jegyzett Településképi arculati kézikönyv szövegei), rendezési tervek, a történeti, régészeti, művészettörténeti szakirodalom, és különféle adatbázisok anyaga (Arcanum, Miniszterelnökség).

A meglévő adatokat helyszíni bejárás során (2018. október) ellenőriztük, és a jogszabályi előírásnak megfelelő tartalommal a feladathoz igazított formába foglaltuk. Az utóbbi forma megengedett, indokoltan, az érthetőséget segítően, és hiánytalanul vonja össze a 68/2018. (IV. 9.) Kormányrendelet 14. melléklete összetartozó tartalmi elemeit, s azokat közös fejezetben fejt ki.

A hatástanulmány készítői egyúttal nyilatkoznak arról, hogy a tanulmány készítéséhez szükséges képesítéssel, gyakorlattal és szakértői jogosultággal rendelkeznek, szerepelnek a Miniszterelnökség által vezetett Műemléki szakértői névjegyzékben műemléki szakértőként (műemléki érték dokumentálása).

Budapest, 2018. december 7.

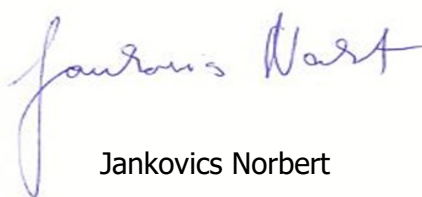

Batizi Zoltán
régész, régész
szakértő

szakértői sz.: 17-003

Máté Zsuzsanna
építész, műemléki
szakértő

szakértői sz.: 21-0073

Jankovics Norbert
művészettörténész, régész,
műemléki szakértő

szakértői sz.: 21-0016

1. Örökségvédelmi vizsgálat

1.1.A település történeti leírása- Természeti, tájhasználati, településhálózati és településszerkezeti összefüggések, táj- és településtörténet

Sümegprága a Bakony lankás délnyugati részén, Sümegtől délnyugati irányban fekvő település, amely a Bakony és Marcal-medence határán terül el. A változatos tájat, a szintén szomszédos Keszthelyi-fennsík bazalt-hegyei teszik még izgalmasabbá, kialakítva a jellegzetes Pannon-táji megjelenését. Termőterülete a talaj minősége miatt nem túl termékeny, de a változatos felszíni formák, állandó vízjárások, és a szubmediterrán mikroklíma az őskor óta folyamatosan vonzották a megtelepedő embert.

A mai falu előzménye az egykori Marcalfő nevű terület, amelynek Sümegprága a nyugati részén fekszik, és amelyet még I. István király adományozott a veszprémi püspökségnek. Az Árpád-kor elején, a 11. században, a falu szemben később jellemző állandóságával még sokáig „mozgó” település volt. Egy adott területen vándorolt, és költözött a lakosság, ebből alakult ki később a falvak külterülete. Az állandóságot 1100 tájától egyre inkább a templom és a temető jelentette, amely azután a falu szakrális, eszmei és igazgatási központjává vált. Ez a templom talán nem a mai település területén, hanem az ún. Kis- Gesztenyésben állhatott. A terület régészeti lelőhelyén egy középkori templom és temetője, valamint házak részletei láttak napvilágot. Sümegprága mai helyére ismeretlen időben, de még a 13. század közepe előtt telepítette a birtokos veszprémi püspök cseh telepeseiket, akik a források tanúsága szerint szénégetéssel foglalkoztak. Az idegen telepések letelepítése ekkor a lakatlan, és/vagy kihasználatlan erőforrású területeken jellemző volt. A behívott népek olyan tevékenységhez érthettek, például bányászat, erdőgazdálkodás, amire helyben szükség volt, de amelyhez nem akadt megfelelő lakosság. A földesúrtól cserébe részleges vagy teljes adómentesség, és különös, szabad jogállás is járt.

Sümegprágát írott források 1436-ban említik először Prága néven, de szinte biztos, hogy a falu a már a 13. század végétől a sümegi vár köré szervezett püspöki uradalomhoz tartozott. Az itt lakóknak a középkor későbbi évszázadaitól egészen az újkorig, a sümegi vár ellátása, és fenntartása volt az elsődleges célja és feladata.

A környék békés fejlődésének a török Hódoltság vetett véget. Először a Balaton északi partját 1548-ban végigpusztító törökök dúlták fel Sümegprágát, és a többi környékbeli falvat, de a sümegi vár kvázi végvárrá válása miatt, a vár védelmében az összes falu újraterülpült. Az ezt követő egy-másfél évszázad a háborús konfliktusok állandósulásával járt, amelynek következményként a terület ritkán lakottá, elhagyatottá vált.

A török veszély és háborúk elmúltával a falu is új erőre kapott. A 18. század végén a veszprémi püspök telepítette újra, talán német ajkú személyekkel. E korszak változásait már térképeken is követhetjük, ezek szerint Sümegprága legrégebbi része a mai napi őrzi jellegzetes, 18. századra már kialakult egy utcás, vagy másként úti falu jellegét.

A 19. században a veszprémi püspökség jobbágysai és zsellérei lakták, a mezőgazdaságot bányászat és erdőgazdálkodás egészítette ki. A falu határában lévő bazaltfejtő hely, ahol sok helyi is munkát talált, már Sümeg közigazgatási területére esik. Prága 1902-ben, a birodalom egészére kiterjedő névrendezés során nyerte a Sümeg előnevet, ekkor lakossága magyar anyanyelvű, és római katolikus vallású volt.

A falu 1950-ben került Zalából Veszprém megyébe. A fazekasmesterséget, a söprű- és kosárfonást népművészetként ma is gyakorolják a településen.

A változatos, szelíd tájak, a jó természeti adottságok a legkorábbi időszakról vonzották állandó megtelepedésre az embert. Sümegprága bel- és külterületén, lévén ilyen területen fekszik, hat régészeti lelőhelyet tartanak nyilván. A településtől délre, a ún. Kis- Gesztenyésben lévő templom maradvány, és a körülötte fekvő temető egy középkori, azóta megszűnt település nyoma, amelynek házai a templomhelytől kissé északra, a mai falutól délkeletre állhattak.

A falu legjelentősebb, országosan védett műemléke a Szent István király tiszteltére szentelt római katolikus templom, mely a településen egykori központjában, a Rákóczi és Szent István utcák találkozásánál, saroktelken emelkedik. A keletelt épület a hajónál keskenyebb, szentéllyel, a nyugati, bejáratí főhomlokzat előtt órapárkányos, szoknyás gúlasisakkal fedett toronnyal, és a szentély északi oldalához tapadó kis sekrestyével rendelkezik. Bent az alacsony hajót kétszakaszos csehsüveg-boltozat, a kosáríves záródású szentélyt egy csehboltozat fedi. A karzattér külön, csehsüveg-boltozattal fedett egységként csatlakozik a hajóhoz. A szentély boltozatát vakolatból kialakított felhőkoszorús Istenszem, a hajó első szakaszának boltozatát sugárkéve díszíti. A karzatalj csehsüveg-boltozatos. Az egyetlen kosárívre támaszkodó, tükrös tagolású karzattalvéd középrésze enyhén ívelődik. A koporsó alakú főoltár menzáján oszlopdíszes tabernákulum áll, a szentély hátfalára rögzített oltárkép 20. századi. A csehsüveg-boltozatos sekrestyébe kőtokos ajtó nyílik. A minden bizonnyal középkori eredetű templom újjáépítését 1740-ben Acsády Ádám veszprémi püspök, a földesúr, kezdeményezte, de a kivitelezés egészen 1753-ig elhúzódott. A homlokzati tornyot utóbb, 1797-ben építették.

Önállóan is védett a templom közelében, az útkereszteződésben, hasábos talapzaton álló, kisméretű kőszobor, amely Nepomuki Szent János szokásos ábrázolása. A Szent papi ruhába és karingbe öltözött, bal vállához fogja a korpuszt és egy pálmaágat. Későbarokk, a 18. század végén készült.

Egyszerre szakrális- fogadalmi emlékek, tájékozódási- és határpontok is a magyar vidék jellegzetes színtestjei, az útmenti keresztek. E sajátos plasztikai műfajnak Sümegprága bel- és külterületén is több színvonalas példája akad. Közülük a két legrégebbi a templommal szemben álló templomkereszt, és a községtől nyugatra, a Bazsira vezető országút déli oldalán, a temetői út torkolatában lévő útszéli kereszt. Az előbbi 1871-ben, az utóbbi 1873-ban állították.

A Rákóczi út kanyarulatában, az Árpád utca torkolatával szemben álló, útszéli kereszt évszáma nem olvasható, a homokkő szobrot az 1880-es években faraghatták.

Sümegprága történeti magját, a legkorábban lakott, és oldalhatáron álló házak sorával összefüggően, mindkét oldalán beépült részét közepén az eredéséhez közel még igen kis vízhozamú Marcal két partját kísérő Fő utca jelenti. A közepén mederrel kettéosztott, kisebb hidakkal több helyen összekötött utca csak az egyik sajátos vonása a falunak. A másik, legalább ennyire ritka jelenség, hogy a régi mag kiterjedése lényegében nem változott az elmúlt évszázadokban, a falu később betelepült részei ugyanis ettől a magtól nyugatra, függetlenül jöttek létre, korábbi külterületen.

A katolikus templomon kívül e korai időszakból egyetlen épület sem maradt fenn, a régi mag beépítésében a szűk telekosztás, az oldalhatáron álló, utcára merőleges, hátul gazdasági épületekkel kísért beépítés egyértelműen korábbi állapotra utal, bár a házak többsége a 19-20. századból ered.

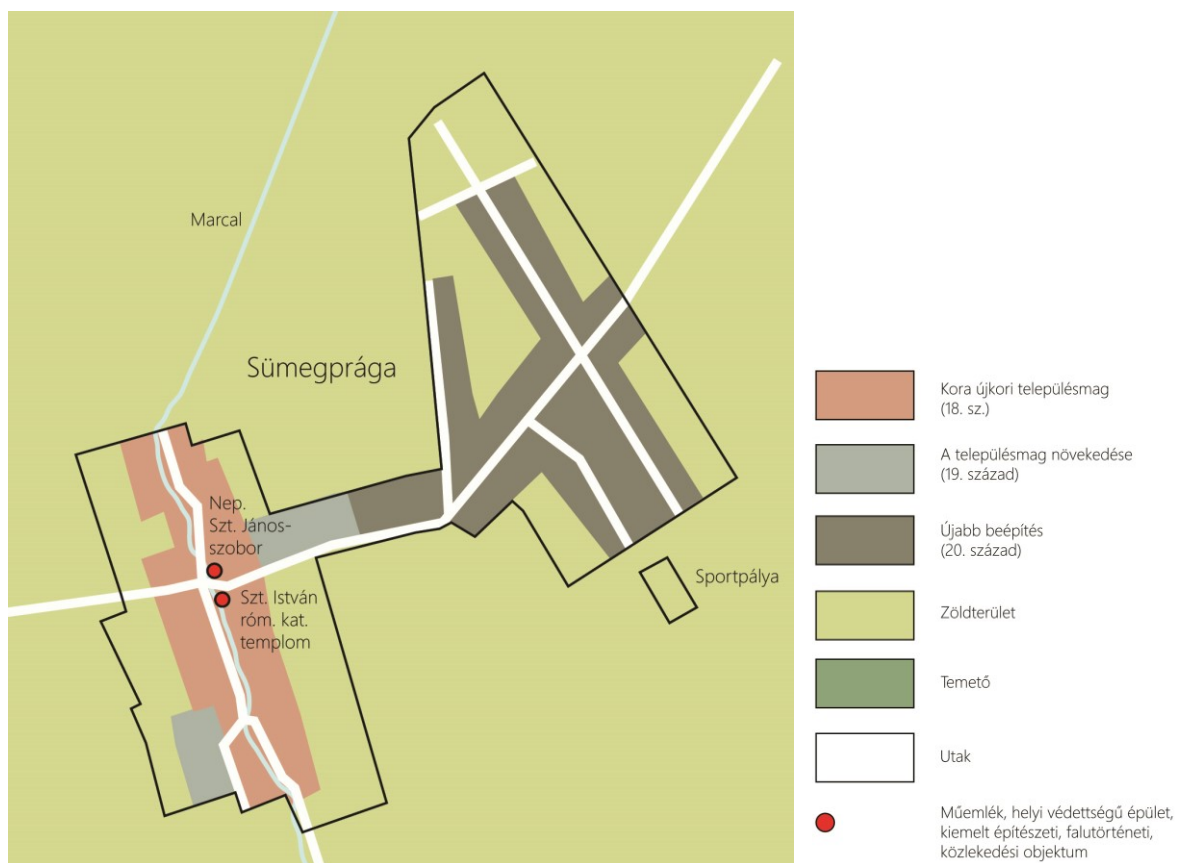
A belső utak állapota igen rossz, a mai útburkolatok jellemzően régiek, és túlhasználtak az átmenő igen sűrű forgalom miatt. A járdáknak csak kis része felújított.

A falu növekedése a 19. században inkább a már lakott területek sűrűbb beépítését jelentette. A Fő utca déli végén, a nyugati oldalon, egy sajátos részlet őrződött meg. A 19. század első felében kialakult halmazos telekosztás itt utólagos, eltér a korábbi eredetű, szabályos, szalagtelkes beépítéstől. A falu a Sümeg irányából érkező út mentén kelet felé kis mértékben növekedett. A házak többsége, a belső magban, mai megjelenésük ellenére, a 19. század második feléből, a 20. század elejéről eredhet.

Sümegprága nagyobb része, a régi részhez lazán, a sümegi út mentén kapcsolódva csak a 20. század második felében jött létre. A faluképet ezzel az 1960-as, 70-es évek építkezései, előkertes, sátoztós, földszintes kocka-házak, és ezek közelmúltban lezajlott változatos minőségű és stílusú korszerűsítései (szigetelések, ablakcserék, új kerítések) jellemzik.

Szerencsés helyi adottság a fekete bazalt építőköként való használata, amely a jelek szerint, újabb kori hagyományt teremtve, a 20. század középső évtizedeiben emelt házak általános építőanyaga volt.

A falu központjából délnyugatra, távol eső, kis magaslaton terül el a római katolikus temető, amelyet már a 18. század végén is használtak az itt lakók. A temetői keresztet csupán a 20. század közepe után emelték, a legkorábbi síremlék 1864-ből való. Három nagyméretű sírkörsírt és mintegy tucatnyi kisebb, kereszttel koronázott tábla homokkőből készült, és a 20. század elejéről való. A nagy területen fekvő, nem zsúfolt temetőben ma zömmel műkö síremlékek láthatók, a ravatalozó az autót felé eső, nagyobb, egyszerű épület.

Sümegprága vázlatos térképe, a település történeti korszakainak és műemlékeinek jelölésével
(Településképi arculati kézikönyv, 2017)

Felhasznált irodalom

Bakay K.- Kalicz N.- Sági K.: Veszprém megye régészeti topográfiája. A devecseri és sümegi járás. (Magyarország régészeti topográfiája 3. kötet.) Akadémiai kiadó. Budapest, 1970.

Koppány T.- Lővei P.- Balázsik T.: Veszprém megye műemléki topográfiája. Kézirat OMF-OMVH. 1980-1991

R. Lendvai A.: Adatok Sümeg és Tapolca XVII–XIX. századi történetéhez, különös tekintettel a kézműiparra. In: A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei 17. Veszprém 1984 531-551.

Farkas G.: A Sümeg vidéki falvak múltjából. (Sümegcsehi, Bazsi, Sümegprága) A veszprémi püspöki uradalom történetéhez. In: Alba Regia 33. Székesfehérvár 2004 61-108.

Ilon G.- Juhász I.- Sümegi P.- Jakab G.- Szegvári G.- S. Törőcsik T.: A Marcal-völgy története az őskortól a középkorig egy környezetrégészeti vizsgálat tükrében. Mezőlak-Szélmező tőzegláp geoarcheológiai vizsgálatának eredményei. In: Savaria 29. Szombathely 2006 147-216.

Jankovics N.- Klagyivik M.- Máté Zs.: Bazsi településképi arculati kézikönyve. Kézirat. 2017

Kiss L.: Földrajzi nevek etimológiai szótára I. kötet. Akadémiai kiadó, Budapest, 1997.

Felhasznált adatbázisok

Első Katonai Felmérés- A Magyar Királyság területére, Arcanum Adazbázis Kft. DVD- ROM. Bp. 2004

Második Katonai Felmérés: Magyar Királyság és a Temesi Bánság. Arcanum Adazbázis Kft. DVD- ROM. Bp. 2005

Harmadik Katonai Felmérés, a Magyar Szent Korona Országai, 1:25.000. Arcanum Adazbázis Kft. DVD- ROM. Bp. 2007

hungaricana.hu/hu/adatbazisok/ (a letöltés dátuma 2018. 10. 25.)

njt.hu (a letöltés dátuma 2018. 10. 25.)

Műemléki hatósági nyilvántartás (a letöltés dátuma 2018. 10. 25.)

A Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Adatbázisa (<http://archeodatabase.hnm.hu>, a letöltés dátuma 2018. 10. 25.)

1.2. A védett műemléki értékek települési értékleltára

1.2.1. Világörökségi, és a világörökségi várományos helyszínek és területeket

Sümeprága közigazgatási területén nincsen az UNESCO kulturális vagy természeti világörökségi helyszínek közé felvett objektum, terület, és ilyen nem szerepel a magyarországi várományosi helyszíneket felsoroló jogszabályban sem. (27/2015. (VI. 2.) MvM rendelet a Világörökségi Várományos Helyszínek Jegyzékéről)

1.2.2. Az országos építészeti örökség elemei

Sümeprága közigazgatási területén történeti táj, műemléki jelentőségű terület, kiemelt nemzeti emlékhely, nemzeti emlékhely, történeti emlékhely nem található.

Műemlékek

Sorszám	Megnevezés	Cím/EOV koordináták	Törzsszám/ Azonosító	Hrsz.	Műemléki védelem bírság kategóriája, a védelem ideje, módja
	Jelleg, állapot Ún. ex-lege műemléki környezet				
1.	Szt. István király róm. kat. templom	Fő u./ EOV 514921 178788, WGS84/GPS 46.939515, 17.27317	5313/1034 7	62	ún. II. bíráskategória, 22509/1958 EM 120344/1958 MM 1958.01.01 (miniszteri döntés)
	Település középpontjában, az útkereszteződés mellett álló keletelt templom, a hajónál keskenyebb, egyenesen záródó szentéllyel, a bejáratí főhomlokzat előtt órapárkányos, szoknyás gúlasíakkal fedett toronnyal, a szentély északi oldalán sekrestyével. A visszametszve lekerekített sarkú torony és a nyugati homlokzat tükrös tagolású, a hajó homlokzatait kőporos vakolat fedi. A torony homlokoldalán nyíló bejáratí ajtó kosárvíves záródású, a karzatszintí ablak szegmesívesen záródik. Az egyenes szélű félromzatokkal közrefogott toronyszintí és a sekrestye ajtaja felett körabak nyílik. A harangszintí ablakok és a templom déli homlokzatának kisméretű, rézsús kávájú ablakai vakolatkeretesek és félköríves záródásúak. Az alacsony hajót kétszakaszos csehsüveg boltozat, a kosárvíves záródású szentélyt egy csehboltozat fedi. A karzattér külön, csehsüveg boltozattal fedett egységként csatlakozik a hajóhoz. A szentély boltozatát vakolatból kialakított felhőkoszorús Istenszem, a hajó első szakaszának boltozatát sugárkéve díszíti. A karzatalj csehsüveg boltozatos. Az egyetlen kosárvíve támaszkodó, tükrös tagolású karzattellvéd középrése enyhén ívelődik. A koporsó alakú oltármenzán álló oszlopdíszes tabernákulum és a szentély hátfalára rögzített oltárkép 20. századi. A csehsüveg-boltozatos sekrestyébe kőtokos ajtó nyílik. A járófelületet kőburkolat fedi. A veszprémi püspökség birtokához tartozó falu templomának építését 1740-ben Acsády Ádám püspök kezdeményezte. Építése 1753-ig húzódott. A félköríves szentélyű templom homlokzata elé 1797-ben tornyot emeltek. A 19. század eleji padok Nyírlakpusztára kerültek. Állapota jó. A templom ex-lege műemléki környezete, törzsszám/azonosító: 5313/25376, Hrsz.: 124, 125, 185/2, 256/9, 61, 63, 64, 65/1				

2.	Nepomuki Szt. János szobor	Fő u./ EOVS 508501 188031, WGS84/GPS 47.021292, 17.18599	5312/1034 6	222	2016. január 1. óta Nyilvántartott műemléki értékként védett.
	Az útkereszteződésben, hasábos talapzaton álló, kisméretű kőszobor. A papi ruhába és karingbe öltözött szent bal vállához fogja a korpuszt és egy pálmaágot. A Krisztus-alak jelentős részt elpusztult, állapota különben jó. Ex-lege műemléki környezete nincs.				

1.2.3. Védetté nyilvánított és a nyilvántartott régészeti lelőhelyeket

Sümegeprága közigazgatási területéről jelenleg 6 régészeti lelőhely ismert. Ez a szám a természetföldrajzi adottságok és a környező települések lelőhelyeinek ismeretében átlagosnak tekinthető, de bizonyos, hogy még több fel nem fedezett lelőhely található a helység területén. (Az ismeretlen lelőhelyről származó tárgyak egy része biztosan nem az ismert lelőhelyekről, hanem a ma rejtőzködő, ismeretlen lelőhelyekről származik.) Így a lelőhelyek száma intenzívebb kutatások esetén a jövőben még emelkedhet. A község határában található ismert régészeti lelőhelyek nagyobb része terepbejáráskor kerültek elő. Tervásatás, megelőző feltárás, próbafeltárás, régészeti szakfelügyelet, helyszíni szemle, leletmentés nem történt a helység területén.

Terepbejárások

A Magyarország régészeti topográfiája 3. kötetének készítése során az 1960-as években több időszakban kutatva, terepbejárva került elő a 6 ismert lelőhely. Pontosabban a 9254. számú

lelőhely pontos helye ma még ismeretlen, csupán adatközlők állítása alapján lokalizálható a Bazsiba vezető út déli felére.

A település határának régészeti kutatottsága a fentiek ismeretében átlag alatti intenzitásúnak minősíthető.

A település határának kiterjedéséhez és a megtelepedésre alkalmas területek nagyságához viszonyítva az ismert régészeti lelőhelyek száma átlagos. A nem szántott, műveletlen vagy füves, erdős területek és a beépített vagy kertes területek miatt várható még további lelőhelyek előkerülése is.

A település ismert lelőhelyeinek korszakokként megoszlása:

Az őskort két lelőhely képviseli, ezen belül az egyik lelőhely (9254. számú) csak elbeszélés alapján ismert, így nem sorolható az őskoron belül korszakhoz, ill. az is bizonytalan, hogy temetőt vagy telepét jelöl az elbeszélésből ismert egyetlen edény. (A temető valószínűbb.) Egy másik őskori lelőhely bizonyosan település maradványa, de kora az őskoron belül jelenleg ismeretlen.

A római korból egy korai római korú telep nyomai ismertek.

A népvándorláskorból nem ismert lelőhely.

A honfoglalás korból nem ismert lelőhely.

A középkorból ismert egy Árpád-kori eredetű templom és két késő középkori telep. Valószínűleg 16-17. századi a 9250. számú lelőhelyet alkotó kőterasz.

A hatástanulmány elkészítéséhez 2018 augusztusában szemlét végeztem a település lelőhelyein.

Jelenlegi ismereteink szerint összesen 6 (hat) régészeti lelőhely ismert a település bel- és külterületén. (Némelyik lelőhelyről több korszak emlékanyaga került elő.)

A település területének jelentős része mezőgazdasági művelés alá esik, ahol optimális növényborítottság mellett a régészeti érintettség könnyebben felderíthető. Emiatt az ismert régészeti lelőhelyek többsége szántóföldre esik. Lényeges figyelembe venni azt, hogy a település határának jelentős része nem kutatható kertként, legelőként, kaszálóként, valamint erdőként van hasznosítva, ahol szántás hiányában számos régészeti lelőhely rejtőzködhet észrevétlenül.

A belterületről jelenleg egyetlen régészeti lelőhely sem ismert.

A település közigazgatási határain belül külön jogszabályban fokozottan védett vagy kiemelten védett régészeti lelőhely egy sem található.

A Kötv. általános elvei alapján ex lege védett minden, jelenleg nyilvántartott régészeti lelőhely (6 db), a további ismert, de még nem nyilvántartott régészeti lelőhelyek esetében a bejelentést követően a központi közhiteles örökségvédelmi nyilvántartásba való bejegyzéssel, külön jogi aktus nélkül, az általános védettséget az újonnan előkerült régészeti lelőhelyek is megkapják.

Jelenleg az alábbi korú és jellegű lelőhelyekről van ismeretünk:

- őskori telep (pontosabb korhatározás nélkül): 1 db
- őskori lelőhely (ép edény került innen elő, így lehet temető vagy telep is): 1 db
- római kori telep: 1 db (korai római időszak)
- Árpád-kori templom: 1 db
- késő középkori telep: 2 db
- ismeretlen korú kövezett terasz, valószínűleg 16-17. század: 1 db

A régészeti lelőhelyek jellegéből adódóan a pontos lokalizáció, még inkább a pontos kiterjedés általában nem határozható meg pusztán a felszíni jelenségek alapján. Az adattári és szakirodalmi adatok, valamint az elvégzett helyszíni beazonosítások alapján az azonosított

lelőhelyekkel érintett területek a hozzájuk tartozó helyrajzi számokkal részletesen az 1. sz. mellékletben találhatók.

Régészeti érdekű területek azok a területek, ahol a földrajzi adottságok és az adatgyűjtés során szerzett információk alapján egyéb lelőhelyek feltételezhetők. A régészeti lelőhelyek elhelyezkedését leginkább meghatározó vízfolyások közül településünk határában többet is találunk.

A jelenlegi területhasználat és területi állapot (mezőgazdasági művelés, zártkertek művelése, belterületi lelőhelyeken közművek és épületek létrehozása) a kulturális örökség régészeti elemeit nagymértékben érinti. Jelentősen károsodhatnak az intenzív talajművelésnek és erózióknak kitett területek, ami minden szántóföldi lelőhelyet hátrányosan érint.

A régészeti lelőhelyeket az építkezések és a talajművelés súlyosan károsították és továbbra is veszélyeztetik a földben lévő maradványokat. Az ismert lelőhelyek nagy részénél feltehetően ez már eddig is nagyfokú pusztítást eredményezett. Amennyiben a mezőgazdasági területeken fennmarad az intenzív talajforgatásos művelés (vagyis a szántás), akkor ez a pusztulás is folytatódik, hosszú távon pedig megsemmisülést eredményezhet.

Régészeti lelőhelyek Sümegprága közigazgatási területén

1. Sümegprága – Kis-Gesztenyész

Lelőhely-azonosító: 9249

A lelőhely megjelölése: Árpád-kori templomrom

A lelőhely leírása: A falutól délkeletre, a bazaltbányához vezető út keleti oldalán, az úgynevezett Kisgesztenyészben az 1920-as években még fennálló falak állottak, amelyek anyagát a falubeliek teljesen elhordták. A fiatal erdővel, bokrokkal benőtt területen az egykori falak nyomvonala több-kevesebb biztonsággal észlelhető volt az 1960-as években. Ezek a szakirodalomban többször említett sümegprágai templom maradványai a MRT szerzői szerint. A korábbi leírások szerint a templomnak félköríves záródású szentélye volt és román stílusban épült a 12. században. Írott említését a MRT kötet készítői nem ismerték.

A lelőhely besorolása: nyilvántartott

A lelőhely veszélyeztetettsége: A lelőhely teljes területét erő borítja, ez kedvező állapot a lelőhely számára. Tilos viszont a lelőhely területén a 30 cm mélységet meghaladó földmunkák végzése, tilos pl. a faültetés vagy a tuskózás is.

Hrsz.: 045/2, 055/2, 045/4, 047/1, 049/1

2. Sümegprága – Bánya alja – Farkas-dűlő

Lelőhely-azonosító: 9250

A lelőhely megjelölése: ismeretlen korú szántóföld (!)

A lelőhely leírása: A falutól délkeletre, a bazaltbányához vezető út keleti oldalán, a Kisgesztenyéstől délkeletre, az egykori Farkas-dűlőben, amit ma Bánya-aljának neveznek, az erdőben terméskövekből kiképzett mesterséges terasz volt látható az 1960-as években. Kor nem határozható meg, de a MRT szerzői szerint leginkább a szőlőműveléshez kapcsolódhatott.

A lelőhely besorolása: nyilvántartott

A lelőhely veszélyeztetettsége: A lelőhely teljes területét erő borítja, ez kedvező állapot a lelőhely számára. Tilos viszont a lelőhely területén a 30 cm mélységet meghaladó földmunkák végzése, tilos pl. a faültetés vagy a tuskózás is.

Hrsz.: 047/1

3. Sümegprága – Puszta-házi-dűlő

Lelőhely-azonosító: 9251

A lelőhely megjelölése: kora római korú telep, késő középkori telep

A lelőhely leírása: A falu déli szélétől délre 400-500 méterre, a bazaltbányába vezető út nyugati oldalán húzódó észak-déli dombnak Pusztaházi-dűlő a neve. A dűlőnévre már az 1860-as években Pesty Frigyes felfigyelt és úgy tudta, hogy itt állt régen a falu. A domb keleti oldalán nagyobb területen szórványos kora római jellegű kerámiát gyűjtöttek a MRT kötet készítői. Ugyanitt késő középkori, pontosan 15-16. századi kerámiát is találtak. Ez alátámasztja a hagyományt, mely szerint régen itt állt a falu. A helység első említését 1436-ból ismerjük, amikor Sümeg vár tartozéka volt. 1531-ben a veszprémi püspök birtoka, ahol 19 fél adófizető, 5 bírónak átengedett, 3 szabados, 2 pusztá telket írtak össze. A második összeíráskor megjegyzi, hogy a település felégetett, pusztán van. 1598-ban 20 házat írtak össze az adószedők. 1609-ben 1, 1610-ben, 1612-ben és 1613-ban fél telek után járó adót fizettek a falu lakói. (1598 után már más adózási rendszer, számítási mód működött, így a fél porta után járó adót sokszor számos szegény ház adata össze.) A későbbiekben, 1626-1627-ben, 1638-ban és 1647-1648-ban egy-egy telek után járó adót vártak Sümegprágától.

A lelőhely besorolása: nyilvántartott

A lelőhely veszélyeztetettsége: A lelőhely nagyobb része szántó, ez található a délkeleti részen és az északnyugati végén, e két szántott rész közt ma erdősödött rét, legelő található. A szántott részen pusztul a lelőhely. A lelőhely teljes területén tilos a 30 cm-t meghaladó mélységű földmunka, pl. a mélyszántás vagy a talajlazítás.

Hrsz.: 055/2, 056, 057/6, 057/7, 065/1, 065/3, 068, 071/3, 071/4, 071/5, 071/6, 071/7, 071/8

4. Sümegprága – Pénz-vermi-dűlő

Lelőhely-azonosító: 9252

A lelőhely megjelölése: késő középkori telep

A lelőhely leírása: A falu déli végétől délnyugatra, a Bazsiba vezető úttól délre a községi temető alatt húzódik a Pénzvermi-dűlő, ami Pesty Frigyes 19. századi adatközlője szerint onnan kapta a nevét, hogy itt régi alapfalak közt vasfazékban pénzeket találtak. Az enyhe domboldalon a temetőhöz közel nagyobb mennyiségű középkori cserepet találtak az MRT készítői, akik az anyagot a 16-17. századra keltezték. A 9251. számú lelőhellyel együtt ez a lelőhely is a középkori Sümegprága maradványa lehet. A két lelőhely közt a felszíni leletek hiánya alapján nem volt kapcsolat.

A lelőhely besorolása: nyilvántartott

A lelőhely veszélyeztetettsége: A lelőhely a 2004. évi TSZT szerint réten, legelőn fekszik, de valójában a nyugati részét már szántják. Ez, a szántás a lelőhely károsodását jelenti, vissza kell állítani a lelőhely területén az eredeti rég, legelő művelési ágot. Tilos a lelőhely területén a 30 cm-t meghaladó mélységű földmunka, pl. a talajlazítás vagy a mélyszántás.

Hrsz.: 073/5, 073/6, 079/8, 1100

5. Sümegprága – Temetőhöz vezető földút

Lelőhely-azonosító: 9253

A lelőhely megjelölése: őskori telep

A lelőhely leírása: A községi temetőhöz vezető földút nyugati oldalán, a vízlevezető árok frissen kidobott földjében néhány őskori, közelebbi kormeghatározásra alkalmatlan kerámiát szedtek ki a MRT munkatársai.

A lelőhely besorolása: nyilvántartott

A lelőhely veszélyeztetettsége: A 2004. évi TSZT szerint a lelőhely szinte teljes területe rét, legelő, csak az északnyugati pereme tartozik szántóhoz. Valójában ma már a lelőhely területének jelentős része szántott. Ez, a szántás a lelőhely károsodását jelenti, vissza kell állítani a lelőhely területén az eredeti rég, legelő művelési ágot. Tilos a lelőhely területén a 30 cm-t meghaladó mélységű földmunka, pl. a talajlazítás vagy a mélyszántás.

Hrsz.: 073/4, 079/8, 1100

6. Sümegprága – Cigány-nyíres

Lelőhely-azonosító: 9254

A leelőhely megjelölése: őskori leelőhely (temető? telep?)

A leelőhely leírása: Hosszú József (Bazsi, Jókai u. 22. alatti lakos) úgy informálta a MRT készítőit, hogy 8-10 évvel korábban gyümölcsfa ültetésekor a Cigány-nyíresben kisebb barnásfekete durva kivitelezésű bögrét talált, de az edény elkallódott. A megjelölt hely a Bazsiba vezető út déli szomszédságában fekszik, ahol a MRT kötet készítőinek nem sikerült a felszínen leletet találni.

A leelőhely besorolása: nyilvántartott

A leelőhely veszélyeztetettsége: A leelőhely keleti része szántó, a nyugati rét, legelő a 2004. évi TSZT szerint. Valójában ma a rét inkább erdős területté változott. A rét, legelő állapot kedvező a leelőhely számára. A szántás viszont károsítja a leelőhelyet. A leelőhely területén tilos a 30 cm-nél nagyobb mélységű földmunka, pl. a mélyszántás vagy a talajlazítás.

Hrsz.: 079/8

1.3. A helyi építészeti örökség települési értékleltára

1.3.1. Településszerkezet, telekstruktúra és az utcavonal-vezetés, utcaképet vagy utcakép részlet

1.3.2. Építmény, építményrészlet, tömegformálás, homlokzati kialakítás, egyedi tájértéket, növényzetet, szobor, képzőművészeti alkotás, utcabútor

Helyi védelem alatt álló objektumok

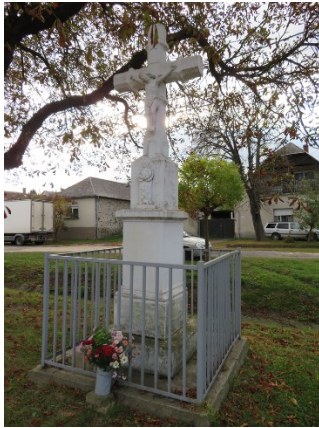
Készült a Sümegprága Önkormányzat Képviselő-testülete 12/2004 (XII.15.) rendeletével jóváhagyott Sümegprága Község Helyi Építési Szabályzata és Szabályozási tervének 3. számú függeléke alapján.

S.szám	Megnevezés	Cím, hrsz., egyéb azonosító adat, megjegyzés
1	A templommal szemben álló kereszt	Templommal szemben Historizáló kőkereszt, Istenes-Bucsi 1871.
2	Útszéli kereszt	Bazsi út menetén - Historizáló kőkereszt, Nagy-Kocsis, 1873.
3	Útszéli kereszt	Rákóczi út - Historizáló kőkereszt, Tóth I. 1880 k.
4	Útszéli kereszt	Bazsi út menetén - Késő historizáló kőkereszt, Szántó J.-né, 1920.
5	Útszéli kereszt	A falu szélén - Késő historizáló kőkereszt, Istenes-Németh 1935.
6	Jézus szíve szobor	Szőlőhegy - Késő historizáló kőkereszt, Bódai-Nemes, 1940.
7	Síremlék kereszt	Temető Hrsz.: 1100 Késő historizáló kőkereszt, sírjel, Tóth-Német.
8	Síremlék kereszt	Temető Hrsz.: 1100 Késő

		historizáló kőkereszt, sírjel, Német-Kulcsár.
9	Síremlék kereszt	Temető Hrsz.: 1100 Késő historizáló kőkereszt, sírjel, Istenes-Kovács.
10	Síremlék	Temető Hrsz.: 1100 Késő historizáló sírjel, Mészáros.

Képek:

1

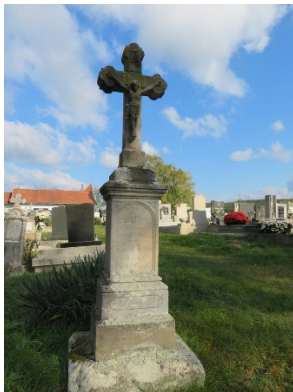
3

7

8

9

2. A tervezett változtatások hatáselemzése

Tervezett változások:

A hatályos településszerkezeti tervhez képest, jelentős változások a terv készítése során nem történtek. A kisebb módosításokat, a megváltozott, vagy új fejlesztési igények és a magasabb rendű településrendezési tervekkel való összhang megteremtése, vagy az azok nyújtotta lehetőségek kihasználása generálta.

A TSZT-ben beépítésre szánt területeket érintő változások:

Új beépítésre szánt terület kijelölésére, a már korábban kijelölt és érvényben lévő lakóterületeken kívül új lakóterület nem kerül kijelölésre

A **beépítésre szánt területeken** belül a területek átsorolásával, a településközpontban található (73159 út-Rákóczi utca mentén) a meglévő intézményi terület, egy kisebb területtel bővül a zöldterület átsorolásával, településközponti vegyes területté.

Sümeprága belterületi határán kívül, különleges övezetek (sport, temető bánya és napelempark, vízgazdálkodási) kerültek kijelölésre.

A TSZT-ben **beépítésre nem szánt területeket** érintő változások: A közigazgatási határon belül kijelölésre került a tájképvédelmi szempontból kiemelten kezelendő terület.

Megnövekedett a természet közeli területek nagysága a lakóövezet mögött, az általános mezőgazdasági területek csökkentésével.

Beépítésre nem szánt területek átsorolása elsősorban, az általános mezőgazdasági területeket érinti, de a falusias lakóövezetet és a bánya területét is. Itt kerültek kijelölésre az új természet közeli és erdőterületek.

Új, beépítésre nem szánt különleges terület négy helyen került kijelölésre: napelempark, bánya, temető, és sportterület.

A tájképvédelmi szempontból érintett területeken kisebb módosítások történnek, természet közeli terület és bányaterület(kőszínház helyén) kialakításával.

2.1 A települési értékleltárban szereplő elemek vonatkozásában releváns rövid és középtávon tervezett változások ismertetése

A településszerkezeti terv nem érinti a település „történelmi központját”.

2.2.1 Régészeti örökség

A települési értékleltárban szereplő elemek vonatkozásában releváns rövid és középtávon tervezett változások ismertetése

3. számú módosítás:

A belterülettől délre található temető területét a terv a különleges beépítésre nem szánt temető területbe sorolja, ezen kívül a terület déli irányban bővül. A módosítás során az 1100. hrsz. területtől délre lévő 1102. hrsz.-ú terület is a temetőhöz csatolódik. Az 1100. hrsz. területe 0,6 hektár, az 1102. hrsz. területe 0,61 hektár. Az 1000. hrsz. jelenleg K jelzésű terület, az 1102. hrsz. pedig Mk jelzésű mezőgazdasági terület. A módosítás nyomán mindkét hrsz. Kb-T jelű, különleges beépítésre nem szánt temető lesz.

7.4. számú módosítás:

Az általános mezőgazdasági területek gyepterületi övezetébe sorolt „természeti területek” egy részének természetközeli területbe és övezetbe való átsorolása. Érintett helyrajzi számok: 065/3b, 065/7, 071/2-/8 „c” részletei, 073/8c. A módosítás területe 4,59 hektár.

7.5. számú módosítás:

Az általános mezőgazdasági területek gyepterületi övezetébe sorolt „természeti területek” egy részének természetközeli területbe és övezetbe való átsorolása. Érintett helyrajzi számok: 077/7b, 077/8, 077/9, 079/14, 079/15a, 080/1, 080/2. A módosítás területe 17,61 hektár.

A változások hatásai a régészeti örökségre:

3. számú módosításhoz:

A módosítás a 9252. nyilvántartási számú „Pénz-vermi-dűlő” nevű régészeti lelőhely közvetlen közelében levő jelenlegi temetőt is érinti. A módosítás során az 1100. hrsz. temető használati módja nem változik. A 1102. hrsz. területe, mely eddig mezőgazdasági terület volt a temetőhöz vonódik. Mivel ez a 1102. hrsz. nem tartozik a lelőhelyhez, így **sem ez a bővítés, sem a jelenlegi temető átminősítése nem befolyásolja negatívan a temető közelében található régészeti lelőhely jövőjét, fennmaradását.**

7.4. számú módosításhoz:

A módosítás érinti a 9251. nyilvántartási számú „Pusztá-házi-dűlő” nevű régészeti lelőhelyet. **A módosítás kedvezően érinti a régészeti lelőhelyet,** mivel a módosítás eredményeként mezőgazdasági területből természetközeli területté válik a módosítás területe és így megszűnik a szántással, földmozgatással járó földművelés lehetősége.

7.5. számú módosításhoz:

A módosítás érinti a 9254. nyilvántartási számú „Cigány-nyíres” nevű régészeti lelőhelyet. **A módosítás kedvezően érinti a régészeti lelőhelyet,** mivel a módosítás eredményeként mezőgazdasági területből természetközeli területté válik a módosítás területe és így megszűnik a szántással, földmozgatással járó földművelés lehetősége.

Mivel nem kizárható, hogy a jövőben egyéb építkezések, földmunkákkal járó változtatások történnek a település területén, az alábbi részben átfogó tájékoztatás olvasható a régészeti lelőhelyeken tervezett, 30 cm-t meghaladó mélységű földmunkákkal kapcsolatban.

A régészeti lelőhelyhez tartozó területen 30 cm-t meghaladó mélységű földmunkák tervezése esetén a földmunkák megkezdése előtt próbafeltárás vagy megelőző feltárás előírására lehet számítani az illetékes hatóság részéről. (Az illetékes hatósághoz az építési előadó juttatja el az engedélyezési eljárás során az építéshez tartozó tervdokumentációt.) A próbafeltárás során a tervezett beruházási területnek csupán egy részét, általában 10-30 százalékát tárja fel a területileg illetékes megyei hatókörű városi múzeum vagy más, a feltárás elvégzésére jogosult intézmény. A próbafeltárás eredményei alapján pontosabban látható, hogy szükséges-e megelőző feltárás és hogy az milyen költségekkel fog járni. Ha a próbafeltárásból az derül ki például, hogy a lelőhelynek csak egy kis részén találhatóak három rétegben a régészeti objektumok és a nagyobb részén csak egy vagy két réteg van, akkor a teljes terület feltárása esetén lényegesen kisebb összeget kell a beruházónak kifizetnie a feltárók részére, mintha próbafeltárás nélkül az egész területre – nem ismerve a rétegviszonyokat – háromrétegű lelőhely költségeit számolnák a régészek. Az is lehetséges, hogy a lelőhely egyes részein már korábban elpusztultak a régészeti objektumok vagy a lelőhelyen egy vagy több objektumok nélküli terület („üres folt”) található. A próbafeltárás során húzott kutatóárokokkal észlelve a lelőhely belsejében lévő esetleges objektumok nélküli nagyobb területeket, ezek feltárási költségének jelentős része levonható a lelőhely feltárási költségéből. (Lehet, hogy géppel leszedik a feltárók a humuszréteget, de ha ez alatt nincs az altalajba bemélyedő, ott nyomot hagyó régészeti objektum, akkor az objektumok kézi eszközökkel végzett feltárási költségére és az eredmények dokumentálására sem kerül sor – ez csökkenti a feltárás költségeit.)

A különböző rétegszámú lelőhelyek különböző módszerekkel történő kutatásának költségeit a 68/2018. (IV. 9.) Kormányrendelet 8. melléklete tartalmazza. (Figyelem, ez az árszabás a törvényalkotók munkája eredményeként akár már 2018-ban is változhat!)

Beruházás tervezésekor jelentős segítséget jelenthet egy régész szakértő tanácsadása a régészeti munkák költségeinek tervezésekor.

Elképzelhető, hogy olyan helyszíneken kerülnek elő régészeti leletek váratlanul, mely területek nincsenek régészeti lelőhelyként számon tartva. Mivel e területek nem egy lelőhely részei, így az esetlegesen itt előkerült régészeti leletek bejelentése után nem kell feltárási költségre számítani, hiszen a földmunkát végző nem egy ismert lelőhelyen végzett földmunkát, így a véletlenszerűen előkerült leletek feltárásának a költsége nem őt terheli. Régészeti lelőhelyen kívül előkerült régészeti leletek, objektumok, jelenségek előkerülése és bejelentése esetén a területileg illetékes megyei hatókörű múzeum leletmentést köteles végezni. Mivel a leletmentésre a múzeumok általában nem rendelkeznek költségkerettel, így előfordulhat, hogy pénz híján az illetékes múzeum heteken át nem tudja elvégezni a leletmentést és így hosszú időn át nem folytatódhat a beruházás, azaz a megkezdett földmunka, mely során a régészeti leletek váratlanul előkerültek. Ilyen esetben előfordult már, hogy a leletmentés költségét felvállalta a beruházó, hogy a múzeum hamarabb befejezze a leletmentést és hamarabb folytatódhassanak a beruházás földmunkái. Azaz a törvények szerint a beruházó számára ingyenes leletmentés mégis jelentős költséggel járt.

Azon esetekben, ha utak, közművek, nyomvonalas létesítmények készülnek 30 cm-t meghaladó mélységű földmunkát végezve, az illetékes hatóság az engedélyezési eljárás során régészeti megfigyelést / régészeti szakfelügyeletet írhat elő a kivitelező költségére. A régészeti megfigyelést a területileg illetékes megyei hatókörű múzeum végzi. Ennek díja a 68/2018. (IV. 9.) kormányrendelet szerint nettó 8000 ft/óra, de kiszállásonként minimum nettó 36.000 ft-ot számlázhat ki a megfigyelést végző múzeum. Ha a régészeti megfigyelés során jelentős régészeti érték kerül elő az építkezés földmunkái során, akkor az építkezés földmunkáit leállítva megelőző feltárássra is sor kerülhet a vonatkozó jogszabályok alapján. Ez azonban igen ritkán fordul elő. Általában a régészeti megfigyelést végző régész nem akadályozza vagy csak egy-két órával lassítja az építkezés során előkerült anyag dokumentálásával az építkezést. A régészeti megfigyelés költsége a fenti kormányrendelet és a régészeti megfigyelés természete alapján általában jóval kisebb, mint a hasonló területen folyó megelőző feltárási költsége. A megfigyelés eredményeként jelentős régészeti emlék előkerülése esetén megelőző feltárássra is sor kerülhet, de erre nagyon ritkán kerül sor.

2.2.2 Történeti településre, település és tájszerkezetre

A településszerkezeti terv változtatásai pozitív módon befolyásolják a község természeti, tájképi megjelenését, melyet nagyrészt az általános mezőgazdasági területek természet közeli területté történő átsorolása von maga után. A tervezett változtatások a napjainkra kialakult „történelmi településszerkezetet” nem érintik. Az új beépítésre nem szánt terület növekedése (belterületi zöldfelület) kedvezően befolyásolja a település arculatát.

2.2.3 Települési értéktárban szereplő műemléki értékek

A helyi védelemmel érintett épületeket és útszéli kereszteket a terv nem érinti.

3. Értékvédelmi terv

Épített örökség:

Az épített örökség védelmét, megőrzését, a településkép védelméről szóló önkormányzati rendelet tartalmazza. A védelem alatt álló művi értékeket az eredeti formájukban kell megtartani és folyamatosan jó karban tartani.

A településrendezési tervben nem tervezhető a védett objektumok területének funkcióváltása, a környezetük jelentős átalakítása.

Helyi értékvédelemre kijelölt épületen vagy területen, bővítéssel felújítással járó építési tevékenység, illetve új épület, építmény építése esetén az új épületrésznek illetve épületnek, építménynek karakterében, tömegalakításában, illeszkednie kell a helyi védelem alá vont épület környezetében kialakult beépítési módhoz, karakterhez, tömegalakításhoz.

A közterületeken álló keresztek, ajánlatos az eredeti helyükön megtartani. Amennyiben egy későbbi fejlesztés miatt áthelyezésre kerülnének, akkor gondosan kiválasztott új helyszínen lehet felállítani, körültekintően elkészített tájépítész terv szerint.

Az országos műemléki védelem alatt álló építmények műemléki környezetét a településszerkezeti terv tünteti fel.

Műemlék, vagy helyi védelem alatt álló épületen, valamint műemléki ingatlanon, műemléki környezetben, illetve helyi védett épület ingatlanát határoló, vagy azon lévő kerítésen, reklámot, cégért, azok hordozó szerkezeteit elhelyezni nem szabad.

Régészet:

A mezőgazdasági tevékenység különösen veszélyezteti az eredeti összefüggéseiben megmaradt, helyben és fizikai állapotromlás nélkül megőrzendő régészeti emlékeket, amelyek közé elsősorban a kőből és/vagy téglából készült, római kori és középkori épületek földben rejtőző (többnyire az alapozáshoz tartozó) falmaradványai tartoznak. Ezen régészeti emlékek pusztulása a szántás mélységének növekedésével, illetve az erózió által okozott hatások miatt olykor igen látványos. A tervezett beruházások szempontjából korlátozó tényező lehet, hogy a 68/2018. (IV. 9.) Korm. r. értelmében a földmunkával járó beruházással el kell kerülni az ilyen régészeti emlékeket (21. § (3) c)) is.

A Kötv. 9. §-a alapján a régészeti lelőhelyeket – a fenntartható használat elvének figyelembevételével – csak olyan mértékben lehet igénybe venni, hogy azok állománya számottevően ne csökkenjen, illetve eredeti összefüggéseik jelentősen ne károsodjanak. A fenntartható használat a Kötv. 7. § 4. pontja szerint a védett kulturális örökség olyan módon történő használata – ideértve a kármegelőző és kárcsökkentő tevékenységeket is –, amely nem haladja meg a szakmailag indokolt mértéket és nem vezet az örökség elemeinek állapotromlásához, így biztosított fennmaradásuk a jelen és jövő nemzedékek számára. A Kötv. 10. § (2) bekezdése kimondja, hogy a régészeti lelőhelyek védelmére irányuló intézkedéseknek elsősorban megelőző, szükség esetén mentő jellegűeknek kell lenniük.

A fenti irányelvekhez kapcsolódóan régészeti lelőhelyek kapcsán felmerülő kárenyhítési lehetőségek az alábbiak.

I. Megelőző jellegű intézkedések

1. A nyilvántartott régészeti lelőhelyeket lehetőség szerint el kell kerülni a földmunkával járó fejlesztésekkel, beruházásokkal, ezért a beruházásokat megelőzően már a terület kiválasztás szintjén érdemes tájékozódni a célterület régészeti érintettségéről, és amennyiben ez lehetséges, elkerülni a régészeti lelőhelyet a tervezett beruházással. A Kötv. 19. § (1) bekezdése alapján a nyilvántartott régészeti lelőhelyeket jogszabályban meghatározott esetekben és módon kötelezően el kell kerülni. Ezek az esetek a Korm. r. 21. § (3) bekezdése alapján a védett régészeti lelőhelyek, a nyilvántartott tájképi jelentőségű régészeti

lelőhelyek és az eredeti összefüggéseiben megmaradt, helyben és fizikai állapotromlás nélkül megőrzendő régészeti emlékek. Ez utóbbi főszabály alól az örökségvédelmi hatóság csak belterületi ingatlanok, valamint örökségvédelmi vagy természetvédelmi célú beruházások esetén, illetve akkor térhet el, ha más meglévő építmény vagy műtárgy karbantartására irányul.

2. Régészeti érdekű területeken tervezett beruházás esetén megelőző régészeti kutatás vagy örökségvédelmi hatástanulmány készítése javasolható. *Régészeti érdekű terület* a Kötv. 7. § 29. pontja alapján valamennyi terület, természetes vagy mesterséges üreg és a vízmedrek azon része, amelyen, illetve amelyben régészeti lelőhely előkerülése várható vagy feltételezhető. Örökségvédelmi hatástanulmány készíttetését az örökségvédelmi hatóság is előírhatja a Korm. r. 87. § (4) bekezdése szerinti engedélyezési eljárásokban.

3. Amennyiben a tervezett tevékenység a Kötv. szerint nagyberuházásnak minősül, az örökségvédelmi jogszabály külön szabályait kell alkalmazni az engedélyezés és a megvalósítás folyamán. A nagyberuházásokhoz kapcsolódó engedélyezési eljárásokban a tervezett tevékenység örökségvédelmi hatásainak felmérésére Előzetes régészeti dokumentáció (ERD) készítését írja elő a Kötv. Az ERD-t a jogszabályban meghatározott szerv készíti el, ezt az első olyan hatósági engedélyezési eljárásban be kell nyújtani, amely földmunkák végzésére jogosít. Az ERD részét képező feltárási projektterv alapján kerül sor a konkrét régészeti feladatellátás meghatározására, amelyet – amennyiben engedélyköteles tevékenységről van szó – az örökségvédelmi hatóság engedélyez.

II. Mentő jellegű intézkedések

1. A védett régészeti lelőhelyek esetében örökségvédelmi engedélyt kell kérni a Korm. r. 53. §-a értelmében az örökségvédelmi hatóságtól – a más hatóság (örökségvédelmi szakhatóság hozzájárulásával vagy szakkérdés vizsgálata alapján kiadott) engedélyéhez nem kötött – minden 30 cm mélységet meghaladó földmunkához, tereprendezéshez, valamint depó, feltöltés, töltés létesítéséhez. Ebben az esetben – a Korm. r. 88. §-a szerinti kivételek fennállása esetén – a szükséges megelőző régészeti feltárást követően, illetve azzal párhuzamosan végezhető az engedélyezett tevékenység.

2. Nyilvántartott régészeti lelőhelyek esetében a szakhatóságként vagy szakkérdés vizsgálatában közreműködő örökségvédelmi hatóság a földmunkával járó beruházás kapcsán előírja a szükséges megelőző régészeti feltárást.

3. Régészeti lelet, jelenség vagy emlék váratlan előkerülése esetén azt a jogszabályban meghatározott módon be kell jelenteni, a tevékenységet szüneteltetni majd ezt követően az illetékes, feltárássra jogosult intézmény elvégzi a mentő feltárást.

A kárenyhítés lehetőségeinek figyelembevétele a beruházások szempontjából mindenképpen fontos, hiszen a régészeti feltárások költségeit annak kell fedeznie, akinek érdekében az elvégzendő földmunka vagy a nyilvántartott régészeti lelőhely bolygatása szükségessé vált, így régészeti érintettség esetén a régészeti munkák költségével és időigényével is számolnia kell a beruházónak. A beruházások kapcsán célszerű lehet az előzetes egyeztetés az örökségvédelmi hatósággal.

A település területére eső nyilvántartott lelőhelyek száma 6, ezek közül egy sem esik jelenleg a belterületre, de ennek oka lehet az, hogy a belterületen nem folyt alapos terepbejárás. 4 lelőhely részben szántó művelései ágú területen található.

Számítva arra, hogy a jövőben a belterületen is előkerülnek leletek, egy ehhez a területhez kapcsolódó tájékoztató olvasható a következőkben. A belterületi vagy egyéb beépített területrészekben azok az építési munkálatok, amelyek talajbolygatással járnak (pl. ház-, pince- vagy kerítésalap ásása, közművek vezetése, tereprendezés, oszlopállítás, fásítás, árokásás, útépités, stb.), veszélyeztető forrásnak minősülnek, az ilyen jellegű beavatkozás

engedélyezése során az örökségvédelmi hatóság is részt vesz az eljárásban a hatályos jogszabályok alapján. A fentiek mellett bármilyen újabb beruházás (pl. alagcsövezés, melioráció, talajlazítás, csatornaásás, homok-, agyag- vagy földbányászás, magas- vagy mélyépítés, útépítés, stb.), essen az bel- vagy külterületre, jelentős károkat okozhat a régészeti lelőhelyekben, ezért a fenti tevékenységek esetében az örökségvédelmi hatóság az engedélyezés során érvényesíti az örökségvédelmi érdekeket és előírja a szükséges örökségvédelmi hatáscsökkentő eljárást a beruházó számára, amely a gyakorlatban a megelőző régészeti feltárás valamely formáját jelenti. A hatóság saját hatáskörében eljárva mérlegeli a tervezett beruházás és az általa a régészeti örökségben keletkező visszafordíthatatlan folyamatok arányát, viszonyát, majd a jogszabályokkal összhangban, ezek alapján kikötésekkel engedélyezi vagy – jogszabályi feltételek fennállása esetén – elutasítja az engedélykérelmet.

Településünk mind a 6 lelőhelye külterületen található. Jelenleg legalább részben szántó művelés alatt található 4. (Ez a valós állapot, nem a 2004. évi TSZT szerinti.) A lelőhelyek az intenzív talajművelés miatt lassan, de biztosan pusztulnak. A szántás – különösen a mélyszántás – az erózióval kiegészülve folyamatos állagromlást okoz az érintett lelőhelyekben, tartós, több évtizedes ilyen jellegű használat során pedig a teljes megsemmisüléssel fenyeget. Ezeken a területeken a szántóként való használatot, mint az eddigi használati módot, az esetek többségében korlátozni ugyan nem szükséges, de javasolt a művelési ág megváltoztatása úgy, hogy az a lelőhelyek tartós és további romlással nem járó fennmaradását garantálja. Javasolt a gyepterület művelési ág és ennek megfelelően a füvesítés után kaszálóként vagy legelőként való hasznosítás bevezetésének megfontolása.

A gyep, rét, legelő művelési módok a régészeti lelőhelyek állapotának háborítatlan megőrzése szempontjából kifejezetten kedvezőek, ilyen területeken jelenleg 3 lelőhely található, mindhárom részben gyeper, réten fekszik. Javasolt törekedni e felületek megőrzésére és lehetséges kiterjesztésére a régészeti lelőhelyeken és környezetükben. Sajnos jelenleg éppen fordított folyamatok figyelhetők meg a település határában. A rétként nyilvántartott területekből már egyes részeket beszántottak, művelés alatt állnak. Ez a változás, a műveletlen területből szántottá válás ellentétes a régészeti lelőhelyek érdekeivel. Törekedni kell a rét művelési ág visszaállítására. A 9254. lelőhely területén levő rét mára erősen befásult.

A kert, szőlő vagy gyümölcsös kialakítása, illetve erdő telepítése többnyire jelentős veszélyt jelenthet a régészeti lelőhelyekre nézve, ugyanis a szőlő- és kertműveléshez, illetve az erdőgazdálkodáshoz általában kapcsolódó műveletek (pl. tuskózás, rigolírozás) a lelőhelyek vagy lelőhelyrészek megsemmisülésével járhatnak. E tevékenységeket ezért a régészeti lelőhelyek területén kerülni kell. Az örökségvédelmi hatóság örökségvédelmi hatástanulmány készíttetését írhatja elő újrahaznosításra, más célú hasznosításra vagy telekalakításra irányuló földhivatali eljárás esetén. Kertes mezőgazdasági területen jelenleg nincs lelőhelyünk. A 2004. évi TSZT szerint erdővel fedett területen fekszik két lelőhely, ezek még ma is erdős területek, ezek művelési ága nem változott.

Régészeti érdekű terület a település közigazgatási területére eső valamennyi vízfolyás vagy állóvíz partszakasza, még ha ezekben ma már nem is található víz. A jelen művelési ágaktól eltérni ezeken a területeken nem kell, jelenségek vagy leletek észlelése esetén azonban a jogszabályok által előírt tennivalókon túl értesíteni kell a helyi jegyző útján a területileg illetékes örökségvédelmi hatóságot és megyei hatókörű városi múzeumot is, hogy a lelőhely bekerülhessen a közhiteles örökségvédelmi nyilvántartásba. Amennyiben ezeken a területeken belül azonosítani sikerül a konkrét lelőhelyeket, azokra a továbbiakban a nyilvántartott régészeti lelőhelyekre vonatkozó szabályok és eljárások vonatkoznak. Újabb,

jelentős földmunkával járó beruházás vagy változtatás ezért egyik ilyen területen sem javasolt. Amennyiben mégis beépítésre kerül régészeti érdekűként számon tartott terület, fel kell készülni régészeti lelőhely előkerülésére, ami az ott folyó munkálatokat lelassíthatja.

Egy-egy nagyobb területet érintő beruházás esetén – így esetleg útépités, zöldmezős beruházás nyomvonalának, helyének végleges meghatározását megelőzően – célszerű külön örökségvédelmi hatástanulmány készíttetése. A hatástanulmány készítése során alkalmazott, nem roncsoló módszerek (légi fotó, terepbejárás, geofizikai felmérés) és szondázó kutatások segítségével a lelőhely kiterjedése és jellege viszonylag jól meghatározható. A terv véglegesítését megelőzően, saját megrendelésre készített örökségvédelmi hatástanulmány révén elkerülhető, hogy az engedélyeztetési fázisban az örökségvédelmi hatóság a kérelmet elutasítsa vagy a tervek módosítását írja elő. Egy-egy konkrét beruházás tervezési fázisában ezért mindenképpen érdemes egyeztetni az illetékes örökségvédelmi hatósággal.

Amennyiben a lelőhelyeken és régészeti érdekű területeken kívül kerülne elő lelet vagy jelenség, akkor a korábban részletesen leírt jogszabályok szerint kell eljárni.

Régészeti szempontból alapvetően fontos, hogy minden egyes nyilvántartott lelőhelyet érintő munkálat esetében, biztosított legyen a régészeti felügyelet. Tekintettel azonban a törvényi szabályozásra, amely szerint a beruházások esetében a szükségessé váló régészeti feltárások költségét a beruházónak kell állnia, valamint a váratlanul előkerülő lelőhelyek kapcsán szükséges mentő feltárások által okozott időkiesésre egy-egy beruházás során, a nem kellően motivált felek miatt a gyakorlatban továbbra is számolni kell a régészeti jelenségek egy jelentős részének dokumentálatlan pusztulásával. Ennek elkerülése érdekében szükséges az előrelátó tervezés, valamint a fejlesztések során az örökségvédelmi többletköltségek tervezése.

Településünk területén sem az egyes lelőhelyek jelentősége, sem a veszélyeztetés nem indokolja jelenleg egyetlen lelőhely védelemre vonatkozó felterjesztését sem.

Ugyanezen indoknál fogva, bár az egyes régészeti lelőhelyek többnyire jól hozzáférhetőek a kutatás számára, tervezett feltárásukat jelenleg semmi nem indokolja. Beruházást megelőző régészeti kutatás azonban szükség esetén minden területen lehetséges.

Településünk lelőhelyei közül jelenleg egyiket sem javasoljuk régészeti bemutatóhely kialakítására.

Szabályozási javaslatok

A jelenlegi károsan ható folyamat (talaj bolygatása) a fokozatos állagromlást jelenti a lelőhelyek számára. E folyamat elméletileg visszafordítható vagy legalább is megállítható lenne, ha a területeken a talajművelést a lentebb felvázolt módon megváltoztatnák. Ehhez a helyi adminisztráció (Önkormányzat), a szakemberek (örökségvédelmi hatóság, megyei hatókörű múzeum) és az érintett magánszemélyek vagy vállalkozások konstruktív együttműködése szükséges. Ellenkező esetben a folyamat megfordíthatatlannak látszik és előbb-utóbb menthetetlenül a régészeti lelőhelyek teljes megsemmisüléséhez vezet.

„(1) Régészeti érintettség esetén a hatályos kulturális örökségvédelmi jogszabályok alapján kell eljárni.

(4) Minden olyan esetben, amikor régészeti lelet vagy annak tűnő tárgy, régészeti emlék vagy régészeti jelenség kerül elő, a területileg illetékes jegyzőt értesíteni kell, aki haladéktalanul tájékoztatja az örökségvédelmi hatóságot, a további intézkedésig a munkálatokat fel kell függeszteni, a terület őrzéséről a megtaláló köteles gondoskodni.

(7) A régészeti örökséget és a műemléki értéket érintő kérdésekben a központi közhiteles örökségvédelmi nyilvántartásban és a rendezési tervhez készített örökségvédelmi hatástanulmányban foglaltak együttesen irányadók.”

A helyi védeettséggel összefüggő javaslatok

További, helyi védelemre javasolt objektumok

Készült helyszíni bejárás és....

S.szám	Megnevezés	Cím, hrsz., egyéb azonosító adat, megjegyzés	Kép
1	Védett terület- a kora újkori falumag	Szt. István u.- Fő u.- a telekosztás, a beépítés oldalhatáros jellege, az épületek földszintessége	
2	Temető	Az önkormányzati temető területe a 19. sz. végi és 20. sz. eleji kő síremlékekkel	

Összefoglalás

Épített örökség:

Sümeprága a Bakony lankás délnyugati részén, Sümegtől délnyugati irányban fekvő település, amely a Bakony és Marcal-medence határán terül el. A változatos tájat, a szintén szomszédos Keszthelyi-fennsík bazalthegyei teszik még izgalmasabbá, kialakítva a jellegzetes Pannon-táji megjelenését.

Sümeprága történeti magját, a legkorábban lakott, és oldalhatáron álló házak sorával összefüggően, mindkét oldalán beépült részét közepén az eredéséhez közel még igen kis vízhozamú Marcal két partját kísérő Fő utca jelenti. A közepén mederrel kettéosztott, kisebb hidakkal több helyen összekötött utca csak az egyik sajátos vonása a falunak. A másik, legalább ennyire ritka jelenség, hogy a régi mag kiterjedése lényegében nem változott az elmúlt évszázadokban, a falu később betelepült részei ugyanis ettől a magtól nyugatra, függetlenül jöttek létre, korábbi külterületen.

A katolikus templomon kívül e korai időszakból egyetlen épület sem maradt fenn, a régi mag beépítésében a szűk telekosztás, az oldalhatáron álló, utcára merőleges, hátul gazdasági épületekkel kísért beépítés egyértelműen korábbi állapotra utal, bár a házak többsége a 19-20. századból ered.

A falu növekedése a 19. században inkább a már lakott területek sűrűbb beépítését jelentette. A Fő utca déli végén, a nyugati oldalon, egy sajátos részlet őrződött meg. A 19. század első felében kialakult halmazos telekosztás itt utólagos, eltér a korábbi eredetű, szabályos, szalagtelkes beépítéstől. A falu a Sümeg irányából érkező út mentén kelet felé kis mértékben növekedett.

A település jelenlegi falusias hangulatának, arculatának megőrzését, építészeti karakterét rövid- és középtávon a településképi arculati kézikönyv, valamint a településképi rendelet határozza meg. A településrendezési eszközök felülvizsgálata során javasolt változtatásokra a település építészeti karakterének hagyományos léptékét és arculatát megőrizve került sor.

Összességében elmondható, hogy a település értékeinek védelmében, az adottságokhoz alkalmazkodó szabályozás került kidolgozásra, mely védi a telekstruktúrát, az utcahálózatot, és a településkaraktert, továbbá figyelembe veszi a településen kialakult jellemző beépítési módokat, építésvonalat és épületmagasságokat.

Régészeti örökség:

A település területén máig összesen 6 régészeti lelőhely (terület) áll a Kötv. általános elvei alapján védelem alatt.

Ezek között egyetlen egy fokozottan védett régészeti lelőhely sem található. A vonatkozó kormányrendelet értelmében a védetté nyilvánított régészeti lelőhelyen a hatóság örökségvédelmi engedélye szükséges – a más hatóság (örökségvédelmi szakhatóság hozzájárulásával vagy szakkérdés vizsgálata alapján kiadott) engedélyéhez nem kötött – minden, 30 cm mélységet meghaladó földmunkához, tereprendezéshez, valamint depó, feltöltés, töltés létesítéséhez és a régészeti emlék megóvási, konzerválási munkálataihoz.

Minden ismert és nyilvántartott lelőhely esetében már a jelenlegi humuszréteg bolygatása (eltávolítása) is sérti a régészeti örökség földben rejlő emlékeit. Amennyiben ezek területén elkerülhetetlen az építési tevékenység, annak eljárásába a kulturális örökségvédelmi hatóságot be kell vonni. Ilyen esetben megelőző régészeti feltárássra kell számítani, amelynek költségeit a beruházónak kell viselnie.

A jelenleg hatályos jogszabályok szerint a település területén a régészeti feladatellátásra a megyei hatókörű Laczkó Dezső Múzeum (8200 Veszprém, Török Ignác utca 7.) jogosult.

Régészeti ügyekben szakhatóságként, illetve szakkérdés vizsgálatában jelenleg Veszprém megye teljes területén a Veszprém Megyei Kormányhivatal, Veszprémi Járási Hivatala Hatósági Főosztály Építésügyi és Örökségvédelmi Osztály (8200 Veszprém, Mindszenty József u. 3-5. Levelezési cím: 8210 Veszprém, Pf.: 1000. tel.: 88-550-497, e-mail: veszprem.epitesugy@veszprem.gov.hu) az illetékes.

Ez a hatástanulmány a készítés időpontjában rendelkezésre álló adatok alapján készült. A település területén időközben előkerülő lelőhelyekről a nyilvántartást vezető hatóság (Miniszterelnökség) vezet közhiteles nyilvántartást. Javasolt minden tervezett beruházás előtt a lelőhellyel való érintettségről időben meggyőződni.

Nyilatkozat:

A hatástanulmány készítőiként kijelentjük, hogy a hatástanulmány épített örökségi és régészeti munkarésze az örökségvédelmi jogszabályok és a hatósági eljárások figyelembe vételével készült.

A hatástanulmány készítői egyúttal nyilatkoznak arról, hogy a tanulmány készítéséhez szükséges képesítéssel, gyakorlattal és szakértői jogosultsággal rendelkeznek, szerepelnek a Miniszterelnökség által vezetett Műemléki szakértői névjegyzékben műemléki szakértőként (műemléki érték dokumentálása).

Batizi Zoltán régészeti szakértői nyilvántartási szám: 17-003

Jankovics Norbert művészettörténész, régész, műemléki szakértő:

Szakértői sz.: 21-0016

Máté Zsuzsanna építész, műemléki szakértő:

Szakértői sz.: 21-0073